

А. П. Гайдучкий,
д. е. н., доцент кафедри міжнародного менеджменту,
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-5107-9309>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.9.22

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ І ДІАСПОРИ В УКРАЇНУ

A. Gaidutskyi,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of the Department
of International Management, State University of Trade and Economics

SOCIAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF THE RETURN OF THE UKRAINIAN MIGRANTS AND DIASPORA TO UKRAINE

В статті розглянуто організаційні, економічні, фінансово-банківські та інвестиційні механізми повернення українських мігрантів та діаспори. Виявлено, що передумовою повернення мігрантів і діаспори є наявність фінансових та матеріальних активів в рідній країні, які мотивуватимуть їх повертатись на батьківщину після завершення міграційного циклу. Також з'ясовано, що кожен мігрант має свій міграційний цикл, який закінчується після досягнення мети міграції (отримання нових знань, нового досвіду, формування заощаджень, придбання активів, встановлення нових зв'язків і контактів). В зв'язку з цим, ключовим для органів влади є розробка і впровадження механізмів, що сприятимуть формуванню (накопиченню) фінансових заощаджень на батьківщині, придбання матеріальних і нематеріальних активів в Україні. Такі механізми включають організаційні заходи, що передбачають пошук і налагодження контактів з мігрантами; фінансово-банківські заходи, що передбачають розробку депозитних, кредитних, іпотечних, страхових інструментів для залучення доходів мігрантів на батьківщину; орієнтаційні заходи, що включатимуть тренінги і менторські програми, які сприятимуть розвитку свідомості про рідну країну і можливості самореалізації в ній; інвестиційні програми, направлені на залучення заощаджень мігрантів в проекти розвитку рідної країни і рідних територій. Це посилить бажання і мотивацію повернутись на батьківщину наприкінці свого міграційного циклу. Повернення мігрантів і діаспори сприятиме зростанню зайнятості всередині країни, оскільки мігранти, які повертаються, починають не просто працювати, а самі створюють робочі місця завдяки отриманому досвіду за кордоном, сформованим заощадженням і новим зв'язкам. Саме через механізм сприяння поверненню мігрантів і діаспори на батьківщину, мотивацію до вкладення фінансових та інтелектуальних ресурсів на батьківщині в майбутньому вдасться зменшити темпи еміграції майбутніх поколінь українців, оскільки вони будуть задіяні, в тому числі, на підприємствах, створених попередніми хвилями емігрантів.

The article examines the organizational, economic, financial, banking and investment mechanisms for the return of Ukrainian migrants and the diaspora. It was found that the prerequisite for the return of migrants and the diaspora is the presence of financial and material assets in their native country, which will motivate them to return to their homeland after the end of the migration cycle. It was also found that each migrant has his own migration cycle, which ends after the goal of migration is achieved

(acquiring new knowledge, new experience, building savings, acquiring assets, establishing new connections and contacts). In this regard, the key for authorities is the development and implementation of mechanisms that will contribute to the formation (accumulation) of financial savings in the homeland, the acquisition of tangible and intangible assets in Ukraine. Such mechanisms include organizational measures involving the search for and establishment of contacts with migrants; financial and banking measures involving the development of deposit, credit, mortgage, insurance instruments to attract income of migrants to their homeland; orientation events, which will include trainings and mentoring programs, which will contribute to the development of awareness about the native country and opportunities for self-realization in it; investment programs aimed at attracting migrants' savings into development projects of the native country and native territories. This will increase the desire and motivation to return to the homeland at the end of one's migration cycle. The return of migrants and the diaspora will contribute to the growth of domestic employment, as returning migrants start not only to work, but also to create jobs themselves through the experience gained abroad, the savings generated and the new connections. It is through the mechanism of facilitating the return of migrants and the diaspora to their homeland, the motivation to invest financial and intellectual resources in their homeland that in the future it will be possible to reduce the rate of emigration of future generations of Ukrainians, as they will be involved, including, in enterprises created by previous waves of emigrants.

Ключові слова: міграція робочої сили, трудові мігранти, українські мігранти і діаспора, грошові перекази мігрантів, міграційний цикл

Key words: labour force migration, labour migrants, Ukrainian migrants and diaspora, migrants' remittances, migration cycle.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В епоху глобалізації, відкриття кордонів, мотиваційних імміграційних програм в розвинених країнах світу, а також повномасштабної війни в Україні, яка призвела до виїзду понад 8 млн українців, гостро постала проблема повернення українців на батьківщину. Адже за роки незалежності населення України скоротилось з 52 млн до 30 млн осіб. В зв'язку з цим важливо вивчити світовий досвід розробки мотиваційних механізмів стимулювання повернення мігрантів і діаспори на батьківщину.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням повернення трудових мігрантів і діаспори на батьківщину через мотиваційні механізми залучення їх грошових доходів і заощаджень в рідну країну багато уваги приділяють Світовий банк [1], USAID [2], IFAD [3]. Велику роботу із дослідження і розробки програм повернення мігрантів також приділяють уряди Ізраїлю, Індії, Філіппін [4; 5; 6]. Серед іноземних вчених найбільше уваги приділено в роботах М. Орозко [7], Ч. Вудруф [8], К. Бургес [9]. В умовах післявоєнної відбудови України найбільш актуальним залишиться питання розвитку механізмів залучення українців, які за кордоном, до відбудови їх рідних міст та селищ, реалізації фінансових програм (включаючи, розміщення облігацій), кошти від збору яких можуть бути направлені на відбудову соціально-важливої транспортної інфраструктури.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Завдання даної статті полягає в тому, щоб дослідити світовий досвід механізмів стимулювання і регулювання імміграції, з тієї метою, щоб сприяти поверненню вихідців з України на батьківщину для підвищення споживчого попиту, залучення їх заощаджень та нових типів капіталу в економіку України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ще до повномасштабного війни у 2022 році близько 10 млн вихідців з України працювало за кордоном (з яких 5 млн емігранти і 5 млн — українська діаспора) у більш як 50 країнах світу. У 2022—2023 роках ще понад 8 млн українців виїхало за кордон, більшість з яких вже працює там [10]. У вихідців з України закладений величезний інтелектуальний і фінансовий потенціал. Вони — потужне джерело знань, досвіду, контактів і фінансових можливостей. За експертними оцінками, українці за кордоном заробляють понад 100 млрд дол. на рік. За даними Світового банку, вони щорічно накопичують за кордоном понад 10—15 млрд дол [1]. Досвід інших країн показує, що значну частину цих людських і фінансових ресурсів можна залучити в економіку України.

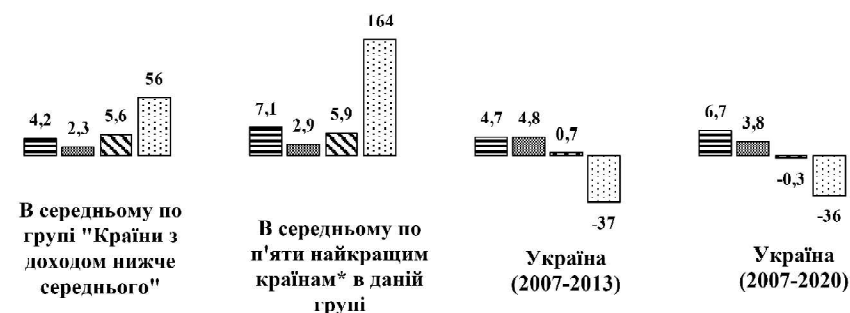
Міграція це постійний і закономірний процес, який неможливо зупинити в країні з ринковою чи перехідною економікою. Але цей процес можна регулювати, як на благо суспільства (індивіда), так і на благо економіки країни. Більшість країн, що розвиваються багато років тому зіштовхнулись з проблемами трудової еміграції, що зумовлені неефективністю розвитку їх вітчизняної

■ Співвідношення грошових переказів до ВВП, %

■ Темпи зростання ВВП, %

■ Співвідношення іноземних інвестицій до ВВП, %

■ Зростання золотовалютних резервів за період, %

* — включає країни з найкращими програмами повернення мігрантів і діаспори: Індія, Філіппіни, Єгипет, В'єтнам, Бангладеш.

Рис. 1. Вплив грошових переказів на зростання ЗВР і ВВП в групі країн з рівнем доходу нижче середнього (куди входить Україна), середньорічні темпи зростання у % за 2007–2020 роки

Джерело: розраховано за даними: [11; 12].

економіки та ефективністю (реформами) в інших країнах (власне куди і їдуть їх мігранти). Ще в середині ХХ століття органи влади таких країн як Ізраїль, Ірландія, Південна Корея, Італія, Туреччина, Португалія, а у ХХІ ст. — органи влади Індії, Філіппін, Індонезії, Мексики тощо зрозуміли, що важливою складовою повернення їх мігрантів на батьківщину (а значить і їх величезних заощаджень) є розвиток мотиваційних соціально-економічних програм, направлених на стимулювання повернення своїх мігрантів і діаспори. На сьогодні найкращий досвід із повернення своїх мігрантів має досить багато країн, рівень розвитку яких подібний до України. За даними Світового банку, за рівнем розвитку Україна перебуває в групі "Країни з доходом нижче середнього". Це 47 країн. Майже всі вони мають такі самі макроекономічні проблеми, як і Україна: 1) дефіцит торговельного балансу; 2) низький рівень припливу іноземних інвестицій; 3) велику кількість емігрантів і діаспори. Однак більшість цих країн змогли усвідомити перші дві проблеми та зрозуміли неможливість їх вирішення в середньостроковій перспективі. Тому вони зробили ставку на третій пункт — запустили стратегію повернення своїх мігрантів і діаспори. В її основі лежить мотиваційна політика щодо залучення їхніх грошових переказів та інвестицій — а через мотивацію залучення частини доходів і заощаджень мігрантів й відбувається повернення самих мігрантів та діаспори на батьківщину. Базові цілі такої політики: сприяти залученню доходів і заощаджень на батьківщину, а не накопиченню за кордоном; сприяти їхньому потраплянню в банківську систему, а не накопиченню "під матрацами"; стимулювати їх потрапляння в економіку для створення попиту на товари й послуги.

Реалізація такої політики дала можливість цій групі країн стати лідером за темпами зростання золото-валютних резервів (ЗВР) і ВВП у світі. За 2007–2020 рр. у цій групі ЗВР зросли на 56%. У п'яти країнах з найуспішнішою стратегією повернення мігрантів (Індія, Філіппіни, В'єтнам, Єгипет, Бангладеш) ЗВР сукупно збільшилися на 164%. Середньорічне зростання ВВП становило 5,6% і 5,9% відповідно (рис. 1). У згаданих п'яти країнах створе-

но понад сто програм із залучення переказів та інвестицій мігрантів. Інакше кажучи, країни цієї групи загалом успішно використовують людські й фінансові можливості своїх мігрантів і діаспори за кордоном, що позначається і на зростанні їхньої економіки.

У той самий час Україна, маючи приблизно таке саме співвідношення грошових переказів до ВВП, не змогла за 2007–2020 рр. (і навіть за довоєнні 2007–2013 рр.) скористатися людськими й фінансовими можливостями українців за кордоном (див. рис. 1).

Як результат, практично не відбулося економічного зростання, а ЗВР суттєво знизилися за цей період. Це означає, що більша частина їхніх заощаджень продовжує осідати в країнах перебування, а частина переказів перебуває поза фінансовою системою України.

У зв'язку з цим і постає актуальність дослідження світового досвіду щодо повернення мігрантів та діаспори. Багаторічні дослідження умови робіт мігрантів за кордоном, аналіз їх бажання повернутись додому, досвід розробки фінансово-банківських послуг для мігрантів та одержувачів переказів, відвідування десяти країн з найкращим досвідом залучення заощаджень мігрантів і діаспори, проведення консультацій і тренінгів для донорів, МФО й центробанків довів, що можна визначити чотири групи соціально-економічних механізмів повернення мігрантів та діаспори. Реалізація цих механізмів має відбуватися паралельно, тому що мільйони українців уже перебувають за кордоном, а багато з них — уже в середині або наприкінці міграційного циклу. Тобто, при правильній міграційній політиці вони готові повернутись на батьківщину.

Перша група механізмів передбачає встановлення зв'язку з вихідцями з України в кожній країні. Щоб повернути українців, Україна повинна знати, де вони перебувають. Загалом українці працюють приблизно в 50 країнах [12]. З більш як 10 млн вихідців з України (включаючи близько 5 млн громадян України) влада має інформацію тільки про 0,4 млн чоловік, причому ця цифра зменшується. Необхідне істотне спрощення умов консульського обліку, — це потрібно не мігрантам, а владі України.

Досвід показує, що контакт з мігрантами треба встановлювати ще на Батьківщині, до їхнього від'їзду. Це допоможе зрозуміти причину, терміни, напрямки, сферу зайнятості, оцінити їхні потреби та побажання. Якщо людина прагне тимчасово попрацювати за кордоном, то важливо повноцінно її проконсультувати про країну, сферу зайнятості, правила працевлаштування, місцеву культуру, можливі ризики, місцеві особливості використання фінансових послуг. Важливо забезпечити кожного від'їжджаючого медичною страховкою, юридичною консультацією, базовим набором банківських послуг.

Багато українців працюють за кордоном сезонно, тому важливо перевіряти легальність цих сезонних про-

грам, а також розміщати інформацію про них на спеціальних вебресурсах. При цьому оплачувати послуги рекрутингових компаній з пошуку роботи за кордоном (або працівників з України) має тільки роботодавець (а не українці). Це суттєво знизить ризики шахрайства й дострокового звільнення українців.

Необхідно сприяти спрощенню сезонної трудової міграції (шляхом підписання міжкраїнових угод), що дасть змогу перебувати легально за кордоном. Важливо продовжити підписання договорів про взаємне звільнення від подвійного оподаткування отриманих доходів. Для нелегально працюючих українців треба розробити програми спрощення їхньої легалізації, тимчасового повернення в Україну з метою повторного працевлаштування з легальним статусом. Тут важливу роль відіграє створення позиції аташе з трудових питань у кожному посольстві за кордоном з метою консультацій/тренінгів мігрантів у країнах їхнього перебування про особливості роботи в цій країні, про програми їх повернення й підтримки на батьківщині [6].

Необхідно регулярно проводити національні й регіональні заходи щодо визнання та подяки тим українцям у світі, які у звітний (річний) період зробили найбільший внесок у розвиток України. На рівні офісу президента, Кабінету міністрів, Міністерства закордонних справ, місцевої влади необхідно визначити список номінацій для їх урочистого привітання. Разом з бізнесом (у т.ч. з асоціаціями) необхідно запустити інформаційні тури для української діаспори з метою визначення їхніх побажань в інвестуванні/розвитку програм доброчинності в Україні. Окрему увагу варто приділити грантовим навчальним програмам для дітей української діаспори в українських вузах.

Друга група механізмів передбачає сприяння притоку доходів і заощаджень мігрантів та діаспори в Україну. Для цього необхідна активна співпраця влади, фінансово-банківського сектору з метою запуску спеціальних програм-стимулів. Такими можуть бути: програми фінансової інклюзивності (включаючи фінансову грамотність); інформаційні системи (сайти, платформи, контакт-центр) про зручні й недорогі системи переказу коштів; програми із здешевлення вартості переказів; співробітництво з регуляторами в країнах працевлаштування українців для спрощення їх доступності до місцевого фінансового сектору; запуск фінансово-банківських послуг зі спеціальним режимом і спеціальними умовами, що дозволить фінансовому сектору таргетувати цей сегмент клієнтів, а самі мігранти й діаспора побачать особливий підхід до себе як до найбільшого інвестора України; запуск цільових банківських, страхових, іпотечних, пенсійно-накопичувальних програм і послуг, що допоможе створити додаткову мотивацію до переказу їх коштів на батьківщину; запуск грантових програм навчання дітей мігрантів та їхніх домогосподарств в Україні за умови їх часткової оплати з грошових переказів.

Третя група механізмів передбачає залучення українців у світі до розвитку України та їхніх рідних територій. Мігранти й діаспора готові спрямовувати частину своїх коштів на розвиток рідної країни, регіону. Залежно від типу програм вони можуть витрачати на ці цілі 5—10% своїх доходів. Україна може щороку одержу-

вати на ці цілі близько 1—2 млрд дол. і більше на рік. Такі країни, як Ізраїль, Мексика, Індія, Філіппіни, Кенія, мають чудовий досвід у цьому напрямі, і Україні варто його переймати.

Одним із механізмів залучення заощаджень мігрантів і діаспори на цілі розвитку є розміщення інфраструктурних облігацій Diaspora Bonds. При цьому важливо визначити, на які цілі йде збір коштів і які гарантії їх повернення. Переважно вони готові вкладати кошти в будівництво інфраструктурних проєктів [10].

Також кошти можна залучити через спільні програми, відомі у світі як "1x1", "2x1", "3x1". Це коли до одного долара мігранта по одному долару додають центральна і/або місцева влада з метою розвитку об'єктів соціальної інфраструктури (школи, лікарні, дороги тощо) [9; 13]. Як правило, такі проєкти реалізуються на малій батьківщині мігрантів і родичів діаспори. Тому для ОТГ це прекрасний шанс залучити додаткові ресурси для свого розвитку.

Важливо проводити донорські конференції на регіональному рівні з метою періодичного залучення коштів на соціально важливі інфраструктурні проєкти. Щонайкраще такі заходи проводяться в регіонах із високим рівнем еміграції населення. Також практикуються програми підтримки соціальних проєктів з містами-побратимами з розвинених країн, які зацікавлені в прийнятті легальних сезонних мігрантів з наступним їх поверненням на батьківщину.

Четверта група механізмів передбачає реалізацію потенціалу українців за кордоном для розвитку бізнесу та залучення інвестицій в Україну. Кожен українець, виїжджаючи за кордон, має свій міграційний цикл, зумовлений ключовими потребами: здобути нові знання, знайти нові зв'язки та сформувати валютні накопичення. Домігшись цього, він стоїть перед вибором: асиміляція або повернення додому. В Україні необхідно створити для нього програми розвитку підприємництва, запуску нових бізнес-проєктів, розвитку бізнес-контактів. Адже у мігрантів і діаспори за весь період перебування за кордоном накопилися значні знання, контакти й заощадження. Якщо у мігранта на батьківщині створено умови для появи цінних активів або діючого бізнесу, він уже не замислюється: варто йому повертатися на батьківщину чи ні.

При цьому важливо розробити програми консультаційної допомоги (тренінги) зі створення й розвитку малого підприємництва серед мігрантів, що повернулися, й одержувачів переказів. Необхідно запустити промотури для вихідців з України для вивчення інвестиційних можливостей на батьківщині, у тому числі описуваних вище програм. Ключовим є запуск менторських програм, проведення публічних або приватних заходів, консультацій про проєкти, які цікавлять українців, що повернулися на батьківщину. Менторами можуть бути як місцеві успішні бізнесмени, так і мігранти, що раніше повернулися і вже запустили свій бізнес на батьківщині.

Величезну роль у мотиваційній політиці повернення українців має відіграти економічний блок влади. Необхідно запропонувати податкові канікули/пільги, митні пільги на ввезення обладнання для малого бізнесу, який запускається на доходи й заощадження мігрантів. Найбільше в цьому має бути зацікавлена місцева влада: вона

може запропонувати податкові знижки й канікули при оплаті місцевих податків для тих мігрантів-інвесторів, які запускають нові проекти в їхніх регіонах.

Для спрощення й прискорення розвитку підприємництва в Україні за фінансові ресурси мігрантів і діаспори, створення нових робочих місць у країні важливо запустити онлайн-довідник про рівень податків у країні, пільги і канікули у розрізі секторів і регіонів країни для цього сегмента інвесторів. Окрім того, важливо запустити онлайн-гіда з усіх державних, муніципальних, фінансово-банківських, менторських і донорських програм розвитку підприємництва за інвестиції та заощадження мігрантів і діаспори.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Досвід інших країн показує, що, реалізуючи стратегії повернення своїх мігрантів і діаспори через мотивацію залучення їхніх переказів та інвестицій, можна суттєво збільшити приплив цих фінансових ресурсів. Це, у свою чергу, веде до зростання іноземних інвестицій в Україну. Саме цей шлях за 1960-1990 рр. пройшли Туреччина, Ізраїль, Португалія, Південна Корея, а також Ірландія. Зараз цей шлях проходить більшість країн Південно-Східної Азії, зокрема Індія, Філіппіни, Пакистан, Індонезія, Шрі-Ланка. Спочатку перекази мають споживчий характер, потім інвестиційний. Спочатку діаспора сама вкладає кошти в країну, а потім "підтягує" іноземних інвесторів для розширення припливу інвестицій. Саме діаспора є провідником іноземного капіталу в країну.

Важливо розуміти, що в основі досягнення результату завжди лежить мотивація. Коли в основі стратегії повернення українців буде присутня мотивація переказу їхніх заощаджень, інвестування в Україну, участі в соціальних проектах, тоді кількість українців, які бажають повернутися на батьківщину, дуже швидко збільшиться. Для них це й можливість реалізувати всі мрії та плани, які вони роками або десятиліттями плекали в глибині душі, і шанс спонтанної реалізації нових проектів на історичній батьківщині. Для економіки України — це можливість суттєво збільшити приплив валюти в країну, поповнити ЗВР, підвищити ліквідність банківської системи, знизити ставки за кредитами для бізнесу та значно підвищити темпи зростання ВВП. Саме так і сталося в більшості країн нашої групи зі схожою економікою. Запустивши зазначені програми, країни одержали стабільний приплив валюти, а завдяки різноманітності програм, кошти потрапляли одночасно як в усі галузі, так і в усі регіони, що дозволяло рівномірно й органічно зростати їхній економіці.

Перспективи подальших розвідок передбачають вивчення підприємницької поведінки українських мігрантів та діаспори, які за роки перебування і розвитку власного бізнесу за кордоном накопичили значні фінансові ресурси, а також зв'язки і контакти. Важливо вивчити світовий досвід залучення таких ресурсів з метою транскордонного переміщення зазначених ресурсів в Україну для розширення і відкриття бізнес-проектів в Україні. Це також дозволить підвищити привабливість країни для капіталу мігрантів, а це в свою чергу, сприя-

тиме залученню іноземних інвестицій в майбутньому, оскільки саме мігранти і діаспора є провідниками іноземців в чужі країни, до місцевої влади яких у іноземних інвесторів немає довіри.

Література:

1. World Bank Migration and Development Section. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/migration/overview#4> (дата звернення 02.05.2023).
2. Terrazas A. (2010). Diaspora investments in the developing and emerging country capital markets: patterns and prospects. USAID, Migration Policy Institute. URL: https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/diasporas-markets_1023.pdf (дата звернення 02.05.2023).
3. Financing facility for remittances. Promoting innovative remittance systems and investment channels for migrants. IFAD Program review. <https://www.ifad.org/en/ffr> (дата звернення 02.05.2023).
4. Israel Bonds by Development corporation of Israel. URL: <https://www.israelbonds.com/> (дата звернення 02.05.2023).
5. Gordon J., Gupta P. Nonresident deposits in India: in search of return? IMF Working Paper. № 04/48. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Nonresident-Deposits-in-India-In-Search-of-Return-17108> (дата звернення 02.05.2023).
6. Overseas Welfare Workers Administration of the Government of the Philippines. Overview of the programs for the overseas filipino workers. URL: https://owwa.gov.ph/?page_id=3728 (дата звернення 02.05.2023).
7. Orozco M., N. Castillo, L. Romei. Towards financial independence: Financial literacy for remittance senders and recipients; A project of the Remittances and Development Program of the Inter-American Dialogue. 2010. June 14. 9 p.
8. Woodruff C. Mexican microenterprise investment and employment: the role of remittances. IADB Working Paper. № 26. 2007. URL: <https://publications.iadb.org/publications/english/viewer/Mexican-Microenterprise-Investment-and-Employment-The-Role-of-Remittances.pdf> (дата звернення 02.05.2023).
9. Burgess K. Collective Remittances and Migrant-State collaboration in Mexico and El Salvador. Journal Latin American Politics and Society. University of Miami. 2012. No. 4, Vol. 54, pp. 119—146.
10. Малохатко Я. Кількість українських біженців сягнула майже 8 млн URL: <https://mind.ua/news/20251646-kilkist-ukrayinskih-bizhenciv-u-evropi-syagnula-majzhe-8-mln-on> (дата звернення 02.05.2023).
11. Databank by the World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (дата звернення 02.05.2023).
12. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 02.05.2023).
13. Duquette-Rury, Lauren and Bada, Xochitl (2013). "Continuity and Change in Mexican Migrant Hometown Associations: Evidence from New Survey Research", Journal Migraciones Internacionales, no. 1, Vol. VII, Colegio de Mexico, Mexico, pp. 65—99.
14. Prospectus for the 12 year infrastructure bond. With Kenyan diaspora component. Issue no. IFB1/2011/12. Government of Kenya. URL: <https://www.central->

bank.go.ke/images/docs/BondProspectus/2011/sep_10_2011_ifb.pdf (дата звернення 02.05.2023).

15. Samuels G. Banking unbanked immigrants through remittances. URL: https://www.researchgate.net/publication/5026793_Banking_unbanked_immigrants_through_remittances (дата звернення 02.05.2023).

16. Bradlow D. Reconciliation and development bonds: using private finance markets to promote social and economic development. American University Washington College of Law. 2009. URL: <https://slideplayer.com/slide/5721993/> (дата звернення 02.05.2023).

17. Harnessing the Potential of Migration and Return to Promote Development. IOM Migration Research Series. N.5. URL: <https://returnandreintegration.iom.int/en/resources/position-paper-study/harnessing-potential-migration-and-return-promote-development> (дата звернення 02.05.2023).

18. Karagoz K. (2012). Workers remittances and economic growth: evidence from Turkey. Journal of Yasar University. №4 (13). URL: https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/05/no13_vol4_01_karagoz.pdf (дата звернення 02.05.2023).

19. Timm L., Giuliodori M., Muller P. Tax Incentives for High Skilled Migrants: Evidence from a Preferential Tax Scheme in the Netherlands. 2022. URL: <https://www.iza.org/publications/dp/15582/tax-incentives-for-high-skilled-migrants-evidence-from-a-preferential-tax-scheme-in-the-netherlands> (дата звернення 02.05.2023).

References:

1. World Bank (2023), "Migration and Development Section", available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/migration/overview#4> (Accessed 20 April 2023).

2. Terrazas, A. (2010), "Diaspora investments in the developing and emerging country capital markets: patterns and prospects", USAID, Migration Policy Institute, available at: https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/diasporas-markets_1023.pdf (Accessed 20 April 2023).

3. IFAD Program review (2023), "Financing facility for remittances. Promoting innovative remittance systems and investment channels for migrants", available at: <https://www.ifad.org/en/ffr> (Accessed 20 April 2023).

4. Israel Bonds by Development Corporation of Israel (2023), available at: <https://www.israelbonds.com/> (Accessed 20 April 2023).

5. Gordon, J. and Gupta, P. (2016), "Nonresident deposits in India: in search of return?", IMF Working Paper, vol. 04/48, available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Nonresident-Deposits-in-India-In-Search-of-Return-17108> (Accessed 20 April 2023).

6. Overseas Welfare Workers Administration of the Government of the Philippines (2023), "Overview of the programs for the overseas filipino workers", available at: https://owwa.gov.ph/?page_id=3728 (Accessed 20 April 2023).

7. Orozco, M., N. and Castillo, L. R. (2010), "Towards financial independence: Financial literacy for remittance senders and recipients", A project of the Remittances and Development Program of the Inter-American Dialogue, June 14.

8. Woodruff, C. (2007), "Mexican microenterprise investment and employment: the role of remittances", IADB Working Paper, vol. 26, available at: <https://publications.iadb.org/publications/english/viewer/Mexican-Microenterprise-Investment-and-Employment-The-Role-of-Remittances.pdf> (Accessed 20 April 2023).

9. Burgess, K. (2012), "Collective Remittances and Migrant-State collaboration in Mexico and El Salvador", University of Miami. Journal Latin American Politics and Society, vol. 4, no. 54, pp. 119—146.

10. Malokhatko, Ya. (2023), "Number of ukrainian refugees raised to almost 8 million", available at: <https://mind.ua/news/20251646-kilkist-ukrayinskih-bizhenciv-u-evropi-syagnula-majzhe-8-mln-on> (Accessed 20 April 2023).

11. Databank by the World Bank (2023), available at: <https://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (Accessed 20 April 2023).

12. The State Statistic Service of Ukraine (2023), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 20 April 2023).

13. Duquette-Rury, Lauren and Bada, Xochitl (2013), "Continuity and Change in Mexican Migrant Hometown Associations: Evidence from New Survey Research", Journal Migraciones Internacionales, vol. 1, no. VII, Colegio de Mexico, Mexico, pp. 65—99.

14. Government of Kenya (2011), "Prospectus for the 12 year infrastructure bond. With Kenyan diaspora component", available at: https://www.centralbank.go.ke/images/docs/BondProspectus/2011/sep_10_2011_ifb.pdf (Accessed 20 April 2023).

15. Samuels, G. (2010), "Banking unbanked immigrants through remittances", available at: https://www.researchgate.net/publication/5026793_Banking_unbanked_immigrants_through_remittances (Accessed 20 April 2023).

16. Bradlow, D. (2009), "Reconciliation and development bonds: using private finance markets to promote social and economic development", American University Washington College of Law, available at: <https://slideplayer.com/slide/5721993/> (Accessed 20 April 2023).

17. IOM Migration Research Series (2001), "Harnessing the Potential of Migration and Return to Promote Development", available at: <https://returnandreintegration.iom.int/en/resources/position-paper-study/harnessing-potential-migration-and-return-promote-development> (Accessed 20 April 2023).

18. Karagoz, K. (2012), "Workers remittances and economic growth: evidence from Turkey", Journal of Yasar University, vol. 4 (13), available at: https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/05/no13_vol4_01_karagoz.pdf (Accessed 20 April 2023).

19. Timm, L., Giuliodori, M., Muller, P. (2022), "Tax Incentives for High Skilled Migrants: Evidence from a Preferential Tax Scheme in the Netherlands", available at: <https://www.iza.org/publications/dp/15582/tax-incentives-for-high-skilled-migrants-evidence-from-a-preferential-tax-scheme-in-the-netherlands> (Accessed 20 April 2023).

Стаття надійшла до редакції 02.05.2023 р.